

Det göteborgska valforskningsprogrammet

Sören Holmberg

Den göteborgska valforskningen föddes inte i Göteborg. Den föddes i Stockholm. Jörgen Westerståhl genomförde under sent 1940-tal de första akademiska analyserna av svenskt väljarbeteende som docent i statsvetenskap i Stockholm. Data hämtades från Gallupinstitutets intervjuundersökningar och resultaten publicerades i den av den stockholmske statsvetarprofessorn Elis Håstad redigerade boken *'Gallup' och den svenska väljarkåren* som kom ut 1950. Westerståhl hade till en del inspirerats av sin lärare Herbert Tingsten som till allas förvåning författade den valstatistiska klassikern *Political Behaviour* 1937. Jörgen Westerståhl har berättat att Tingsten "försvann" några månader för att därefter komma tillbaka med boken.

När sedan Jörgen Westerståhl blev professor i Göteborg i början av 1950-talet tog han med sig idéerna om en mer beteendevetenskapligt orienterad statsvetenskap till västkusten. Han hade då varit över i USA och träffat dåtidens ledande valforskare – Paul Lazarsfeld vid Columbia University i New York och Angus Campbell vid University of Michigan i Ann Arbor. Väl tillbaka i Göteborg rekryterade han en ung assistent vid namn Bo Särllvik. Tillsammans genomförde de en provundersökning med ett väljarurval från Göteborg och från två landsbygdskommuner utanför Borås i samband med 1954 års kommunalval. Statistiska centralbyrån genomförde besöksintervjuerna och de politiska partierna tillsammans med Radiotjänst och Statens samhällsvetenskapliga forskningsråd finansierade studien (Westerståhl & Särllvik 1955).

COLUMBIASKOLAN

Därmed begick världens näst äldsta valforskningsprogram sin fältmässiga premiär, om än i mindre provskala och i samband med ett kommunalval. Studien var inspirerad av Columbiaskolans undersökning i Eire County i USA. Syftet var att analysera valpropagandans räckvidd och effekt. En kommunikationsmodell stod i centrum. Precis som i USA innehållsanalyserades tidningar och väljarintervjuerna gjordes i panelform. Vissa studier av partiernas propagandamaterial gjordes också.

Den riktiga fullskalepremiären skedde två år senare i samband med riksdagsvalet 1956.¹ Statistiska centralbyrån gjorde ånyo intervjuerna och partierna och olika forskningsfonder bidrog med medel. Columbiaskolan förblev en inspirationskälla. Valkampanjens effekter var en huvudfrågeställning. Paneltekniken användes för att kunna studera individuella förändringar och massmedia innehållsanalyserades. Tyngdpunkten i analyserna hamnade dock på väljarbeteendet (Westerståhl & Särllvik 1957).

Året därpå 1957 genomförde Bo Särllvik tillsammans med SCB en väljarundersökning av ATP-folkomröstningen som resulterade i en SOU-rapport (Särllvik 1959). Den rapporten väckte ett positivt intresse i bland annat författningsutredningen där Jörgen Westerståhl var verksam. Det politiska Sverige blev varse att offentliga val inte bara kräver offentlig valstatistik utan också offentliga väljarundersökningar. Resultatet blev att riksdagen via anslaget till den officiella valstatistiken från och med riksdagsvalet 1960 finansierar datainsamlingen för valundersökningarnas väljarstudier.

FOKUS PÅ NATIONELLA VAL

Fokus har kommit att bli på nationella val. Valundersökningar i samarbete mellan Statistiska centralbyrån och valforskarna i Göteborg har genomförts vid alla ordinarie riksdagsval sedan 1956 och vid folkomröstningarna 1957, 1980, 1994 och 2003. Med start 1995 har också EU-parlamentsvalen inkluderats.

Kommun- och landstingsval har i egentlig mening inte omfattats av forskningsprogrammet, även om intervjufrågor om partival i lokala och regionala val förkommer i valundersökningarna.² Det gjorde att Jörgen Westerståhl 1966 tog initiativet till att börja genomföra speciella väljarundersökningar i samband med svenska kommun- och landstingsval (Westerståhl 1970, Westerståhl & Johansson 1981). Med viss oregelbundenhet har sedan dess kommunala väljarundersökningar genomförts av statsvetare i Göteborg under ledning av Lars Strömberg, Lennart Nilsson och Folke Johansson (Johansson, Nilsson & Strömberg 2001). På senare år har studierna gjorts i samarbete med SOM-institutet vid Göteborgs Universitet (Nilsson & Johansson 2008).

MICHIGANMODELLEN

Columbiaskolans inflytande kulminerade under 1950-talet. I och med valet 1960 är det Michiganmodellen som är den teoretiska inspirationen för Valforskningsprogrammet och Bo Särllvik. Paul Lazarsfeld ersattes med Angus Campbell och Warren Miller som husgudar i Göteborg. Forskningsprogrammet kom under 1960- och större delen av 1970-talen i huvudsak att fokusera på studier av väljarbeteende. Intresset för kampanjstudier och för andra aktörers valagerande vid sidan av väljarnas skulle återkomma först tjugo år senare.

Michiganskolan med sin koncentration på socialpsykologiska förklaringar och betoning av partiidentifikationens avgörande vikt kom dock inte att sväljas okritiskt. I Särllviks avhandling från 1970 behandlas partiidentifikation mer som strukturerad av rationella överväganden och kognitiva faktorer än av affektiva känslor (Särllvik 1970). Från Särllvik och framåt har svenska väljare alltid porträtterats som mer rationella och åsiktsröstande än amerikanska väljare (Granberg & Holmberg 1988).

Väljare opererar inte i ett vakuum. Hur de beter sig påverkas självklart också av vad de har att välja emellan. Det partipolitiska utbudet är centralt. Betydelsen av partisystemets struktur och hur avstånd och positioner uppfattas av väljarna är ett forskningsområde som är viktigare i Europas flerpartisystem än i USAs tvåpartisystem. Forskningsområdet introducerades i Sverige av Bo Särllvik och har förblivit centralt i Göteborg (Särllvik 1968, Holmberg 1981). Henrik Oscarssons avhandling *Den svenska partirymden* (1998) liksom Stefan Dahlbergs *Voter Perception of Party Politics – A Multilevel Approach* (2009) har fortsatt traditionen på ett kumulativt men fördjupat sätt.

Michiganideérna fick redan under 1970-talet konkurrens av Anthony Downs' *An Economic Theory of Democracy* och V.O. Key's *The Responsible Electorate*. Michiganbibeln *The American Voter* härskade inte oinskränkt i Göteborg.

DATAINSAMLING

Den sista svenska valundersökning Bo Särllvik kom att leda innan han flyttade till England för att hålla i de brittiska valundersökningarna var 1973 års som han genomförde tillsammans med Olof Petersson. I det sammanhanget låstes det upplägg som de svenska valundersökningarna fortfarande använder. Upplägget innebär förhållandevis stora urval

(3–4 000 personer i åldern 18–80), rullande tvåstegspaneler mellan på varandra följande val för att möjliggöra studier av individuell rörlighet och mindre valrörelsepaneler mellan förvals- och eftervalsstudierna för att kunna undersöka kampanjeffekter. Svarsfrekvensen har hittills varit mycket god, även om bortfallet ökat på senare år. Andelen svarande var hela 95 procent i den första valundersökningen 1956. Motsvarande andel var 78 procent 2006.

Valundersökningarnas intervjuer med ett relativt stort urval röstberättigade väljare utgör det centrala dataunderlaget för valforskningens väljarstudier. Men andra kompletterande väljarmaterial har också använts genom åren, speciellt under 2000-talet (se Oscarsson & Holmberg 2008). Data från SCBs regelbundna panelbaserade Partisymptatiundersökningar (PSU), liksom data från SVTs Vallokalsundersökningar (Valu) och SOM-institutets årliga enkätmätningar har varit mycket användbara (Sollander och Öhrvall 2005, Holmberg & Näsman 2010, Holmberg & Weibull 2009). Men allra viktigast har varit innovationen med valforskningsprogrammets e-panel som är en flerstegs nätbaserad kampanjpanel. Den första e-panelen genomfördes i samband med valet 2002. Innovatörerna är Henrik Oscarsson, Staffan Kumlin och Stefan Dahlberg. I samband med valet 2006 omfattade e-panelen hela fem steg under valspurten och ett steg efter valet. Antalet svarande i alla sex panelstegen var cirka 1 500. En extra fördel med e-panelen är att den kan användas för att göra olika experiment (Kumlin 2006).

INTE BARA VÄLJARSTUDIER

I slutet på 1970-talet när Sören Holmberg blev huvudansvarig för Valforskningsprogrammet och Kent Asp började sina systematiska innehållsanalyser av svenska medier återkom vissa av Columbiaskolans idéer korsbefruktade med modeller inspirerade av teorier kring representativ demokrati. Med start 1979 inleddes vid sidan av valundersökningarna regelbundna studier av partiernas valprogram och mediernas valbevakning. Därtill lades 1985, och med fortsättning sedan dess, enkätundersökningar med riksdagens ledamöter. Tanken var att transformera vad som alltid kallats valundersökningar till riktiga valundersökningar genom att inte bara fokusera på väljare utan också i studierna inkludera andra centrala valaktörer som massmedier, partier och valda ledamöter.

Målsättningen var att kunna analysera interaktionen mellan valens viktigare aktörer över tid för att på så sätt få ett grepp om valens funktion

i den representativa demokratin. Inspirationen till riksdagsundersökningarna och kopplingen till den representativa demokratin kom från Michigan och Donald Stokes och Warren Millers amerikanska representationsundersökning från 1958 (Miller & Stokes 1963). Med den som förebild genomförde valforskningsprogrammet en riksdagsundersökning redan våren 1969, som kom att bli upptakten till den nu snart fyrtioåriga serien av svenska riksdagsstudier – och som återstartades med hjälp av Riksbankens jubileumsfond och Nils Stjernquist i mitten av 1980-talet (Särlvik 1969, Holmberg 1974, Brothén & Holmberg 2010).³

Den första göteborgska studien som empiriskt analyserar Valforskningsprogrammets nya data kring samspelet mellan medier, partier och väljare är Kent Asps avhandling *Mäktiga massmedier* från 1986. Den är influerad av kommunikationsmodellen och fokuserar på massmediers dagordningsfunktion. Asp har sedan dess fortsatt att analysera valen ur ett medieperspektiv. Hans senaste studie gäller mediernas grad av partiskhet under valrörelsen 2006 (Asp 2006). Andra arbeten i samma tradition med betoning på medier och retorik är Nicklas Håkanssons avhandling *Valretorik* (1999) och boken *Besked i kväll. Valprogrammen i svensk radio och TV* (2002) som han skrev tillsammans med Peter Esaiasson.

Andra verk som också utgår från Valforskningsprogrammets nivåöverskridande data är Esaiassons och Holmbergs böcker *De folkvalda* (1988) och *Representation from Above* (1996). Här ligger dock fokus på jämförelser mellan väljare och valda, inte på massmedia. Åsiktsöverensstämmelse mäts och dynamiska modeller för representation nedifrån eller uppifrån prövas (se vidare Holmberg 1997 och 2010).

Ytterligare ett exempel på en studie som använder data från flera olika nivåer är Peter Esaiassons avhandling *Svenska valkampanjer 1866–1988*. Perspektivet är brett men undersökningens fokus är opinionsbildning ovanifrån. Boken handlar främst om partiernas och partiledares kampanjinsatser och eventuella effekter under fyrtiotvå svenska valrörelser.

MEN VÄLJARNIVÅN ÄR FORTFARANDE CENTRAL

Breddning av valforskningen till att inkludera andra aktörer än väljarna har inte inneburit att valundersökningarnas traditionella fokusering på väljarnivån marginaliserats. Snarare tvärtom i den meningen att huvudresultaten från valundersökningarna sedan Olof Peterssons bok *Väljarna och valet* 1976 numera regelbundet och sammanhållet publiceras i bokform efter

varje val. Det betyder att det sedan 1976 från valforskningen i Göteborg publicerats tio böcker om riksdagsvalen, tre om folkomröstningarna 1980, 1994 och 2003 och tre om EUP-valen. Alla med betoning på väljarbeteende och alla med analyser av allt längre tidsserier.⁴ Vid sidan av dessa ”halvofficiella” väljarböcker har en mängd avhandlingar och specialböcker producerats och därtill många artiklar i vetenskapliga tidskrifter. Antalet doktorsavhandlingar från Valforskningsprogrammet som lagts fram i Göteborg sedan Bo Särilviks avhandling 1970 är tjugofem.⁵

Innehållsligt har flera studier under den senaste tjugofemårsperioden utgått från ett i bred mening rationalistiskt perspektiv. Väljare som medvetna rationella aktörer eller som *homo economicus* har prövats empiriskt. Exempel är Mikael Gilljams avhandling om löntagarfonderna och väljarnas åsiktsröstande (1988), Martin Bennulfs avhandling om en eventuellt framväxande ekologisk konfliktdimension som en konkurrent till den traditionellt dominerande vänster-högerdimensionen (1994), Staffan Kumlins avhandling om välfärdsstatens effekter på väljarnas förtroende och ideologi (2002), Maria Solevids *Voices from the Welfare State: Dissatisfaction and Political Action in Sweden* (2009) och Johan Martinsson avhandling om ekonomiröstning och sakfrågeägarskapet för sysselsättningsfrågan i Sverige (2009).

Nästan alla valböcker har dessutom sedan många val tillbaka omfattande analyser av åsiktsröstning och speciella studier av ekonomiröstning. I Holmberg och Oscarssons valbok *Väljare* från 2004 finns till och med ett särskilt kapitel med titeln *Egenintresse*. Rational Choice-inspirerad forskning, om än ofta med en kritisk udd, har betytt minst lika mycket som Michiganmodellen för svensk valforskning under de senaste tjugofem åren.

Den mest klassiska av alla modeller för väljarbeteende – den sociologiska med fokus på betydelsen av olika gruppstillhörigheter och gruppidentifieringar har spelat en mycket stor roll i svensk valforskning ända sedan starten på 1950-talet. Paul Lazarsfeld var också med och lanserade den sociologiska modellen. Hans lagliknande sentens ”Hur en människa tänker politiskt beror på hur hon lever socialt. Sociala omständigheter bestämmer politiska preferenser.” hade inte ett särskilt starkt empiriskt stöd i det USA han undersökte på 1940-talet (1944). Stödet var något starkare i Europa och framförallt i Norden. Men sedan dess har ett redan svagt samband försvagats än mer. Klassröstningen – kärnan i den sociologiska modellen – har minskat i de flesta demokratier under de senaste årtiondena. Och det gäller också Sverige även om nedgången har bromsats upp under senare år. Maria Oskarssons

avhandling *Klassröstning i Sverige* (1994) har kartlagt processen och hon följer utvecklingen i den nya boken *En fråga om klass* (2010).⁶

Maria Oskarsson tillsammans med Lena Wängnerud prövar också den sociologiska tankeskolan kompletterad med genusvetenskapliga modeller och representationsteorier i boken *Kvinnor som väljare och valda* (1995). Frågeställningar kopplade till kön har blivit viktigare i valforskningen sedan mitten av 1990-talet. Lena Wängneruds avhandling från 1998 är en manifestation av den förändringen. Den har titeln *Politikens andra sida: om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*.

En modern utveckling av den sociologiska modellen sätter identitetsbegreppet i centrum. En bas finns i äldre teorier kring identifiering, inklusive partiidentifiering och klassidentifikation. Men den nyare forskningen fokuserar mer på geografisk och/eller etnisk identitet. Linda Bergs avhandling (2007) är skriven inom detta nya forskningsområde och berör hur olika territoriell identitet påverkar förtroende och välfärdsattityder inom EU.

Religiös identifiering kan ses som ytterligare en ”sociologisk” faktor som kan spela en roll för väljarnas beteende. Bland valforskarna är det främst Magnus Hagevi som uppmärksammat religionens avtagande – eller kanske inte avtagande betydelse för svenska väljares röstande och politiska åsikter. Hans resultat finns sammanfattade i böckerna *Religion och politik* (2005) och *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland* (2009).

Ett forskningsområde som den göteborgska valforskningen inte ägnat någon större uppmärksamhet åt är studiet av valdeltagande.⁷ En förklarlig prioritering kan det tyckas med tanke på det höga svenska deltagandet när det är val till riksdagen, men dock inte en berättigad prioritering. Valdeltagandet är självklart ett centralt område och bör forskas mer kring även om valdeltagandet är högt i svenska riksdagsval. Under senare år har forskningsområdet prioriterats upp, delvis under intryck av det låga valdeltagandet i de svenska EUP-valen. Omfattande analyser av svenskt valdeltagande finns till exempel i böckerna *Väljare* (2004) och *Europaval* (2006). Per Hedberg är den forskare som håller samman Valforskningsprogrammets vitaliserade studier av valdeltagande (Hedberg 2009).

NYTTIGA VALFORSKARE

Valforskningen har också genom åren försökt att vara praktisk och nyttig när olika reformer av grundlagen eller valsystemet varit aktuella. Den gamla poströstningen och det nya systemet med förtida röstning anordnad

av kommunerna har utvärderats i två böcker (Brothén 2003 och Dahlberg, Oscarsson & Öhrvall 2008). En bok har ägnats åt personröstningen när den infördes (Holmberg & Möller 1999). Underlag för diskussionen om skilda valdagar har också presenterats i bokform (Oscarsson 2001). Därutöver har göteborgska valforskare medverkat i ett otal offentliga utredningar. Inte på lika upphöjda positioner dock som Jörgen Westerståhl som både var ledamot och sekreterare i 1950- och 60-talets författningsutredning. Senare tiders valforskare har fått ”nöja” sig med att vara experter. Och det är nog bäst så.

VAD VI HAR LÄRT OSS

Mycket kunskap om väljare och val i Sverige – som vi tar för given och som utnyttjas dagligdags i resonemang och analyser – härrör från valforskningen. Några exempel är den ökande rörligheten i form av parti-byten mellan valen och under valrörelserna. Marginalväljare mot mitten av vänster-högerdimensionen avgör dagens val. Och valspurten har potentiellt blivit allt viktigare. De alltmer rörliga väljarna har också mer än tidigare börjat dela sina partiröster mellan riksdags- och lokal- respektive landstingsvalen. Partiernas grepp om sina väljare har lossnat. Det märks inte minst genom att graden av partiidentifikation gått ned drastiskt i Sverige. Det är framför allt yngre väljare som är rörliga och som tappat i partiloyalitet. Systemet har blivit mycket mer instabilt. Under de senaste trettio åren har Sverige genomgått hela fem regeringsskiften som också har inneburit ett blockskifte vid makten (1976, 1982, 1991, 1994 och 2006). Väljarnas ökande otrohet har fått konsekvenser.

Yngre väljarna har också – tillsammans med industriarbetare – tappat mest när det gäller valdeltagande. Bland medelålders personer och i den övre medelklassen har valdeltagandet minskat mycket mindre. Klyftorna i deltagandet har ökat. Men flera klyftor när det gäller partivalet har tvärtom minskat. Framst gäller det klassröstningen. Arbetare och tjänstemän röstar inte lika tydligt olika idag jämfört med under 1950-talet. Skillnader finns fortfarande men de har blivit mindre.

Vad som tydligt har ökat i jämförelse med 1950-talet är tendensen till åsiktsröstning. Dagens svensk väljare är mer åsiktsröstare än klassröstare. Dock har åsiktsröstningen inte ökat under de senaste trettio åren. Den ideologiskt influerade åsiktsröstningen var som starkast i Sverige åren kring 1980 när löntagarfonder och kärnkraft debatterades som hetast.

När det gäller köns- och åldersröstning har sambanden aldrig varit speciellt starka i Sverige. Vi kan inte tala om stora ålders- eller köns- klyftor i partivalet. Efter valet 2006 har dock en mer tydlig skillnad vuxit fram. De borgerliga partierna är påtagligt starkast bland äldre väljare och bland män medan oppositionen har mest stöd bland yngre väljare och bland kvinnor. Ålderskillnaderna är dock klart större än könsskillnaderna.

Relativt stora stad-landskillnader har alltid funnits i svenskt väljarbeteende med centerpartiets klart starkare stöd på landsbygden än i städerna som det bästa exemplet. Det mest iögonfallande mönstret idag är Alliansens, speciellt Moderaternas, påtagligt starkare opinionsstöd i storstäderna än ute i landet. Detta märks tydligast i Stockholm. Det nya regeringspartiet Moderaterna har starkast stöd i huvudstaden.

Ett område där valforskningens resultat inte fullt ut blivit trodda i medierna är betydelsen av partiledarnas popularitet för väljarnas röstning. Många journalister utgår ifrån att väljare röstar på partiledarna. Populära partiledare drar röster. Impopulära partiledare riskerar att bli sänken för sina partier. Valforskningen har visat att det finns tendenser av detta slag. Men mönstret är mycket svagare än det ofta framställs i medierna. Valforskningen hittar endast begränsade partiledareffekter. Svenska väljare är i första hand åsikts- och ideologiröstare – eller till och med vaneröstare. Först i andra eller tredje hand är de partiledarröstare. Dock bland väljare som bestämmer sig sent i valspurten och som uppfattar små politikskillnader mellan partierna betyder partiledarnas image och popularitet mer.

ÄNTLIGEN MÖJLIGT ATT SÄTTA SYSTEM I FOKUS

Att många av de frågeställningar som berörts av göteborgska valforskare under den senaste tjugoårsperioden är välkända för alla som följt den amerikanska/internationella litteraturen kring väljare, val och demokrati är inte konstigt. Valforskningsprogrammet ingår i ett nätverk av forskare med en någorlunda gemensam forskningsagenda. Denna gemensamma dagordning har stärkts av de stora jämförande datainsamlingsprojekt som startats inom valforskningen under 1990-talet. The Comparative Study of Electoral Systems (CSES) med fokus på nationella parlaments- eller presidentval är ett sådant projekt. European Election Studies kring EU-parlamentsvalen är ett annat.

Framväxten av dessa stora komparativa projekt under 1990-talet innebär en smärre revolution för den internationella såväl som för den svenska valforskningen. Man frestas utropa att äntligen börjar det finnas bra jämförande data tillgängliga som möjliggör systematiska studier av hur olika valsystem verkar och hur den partibaserade representativa demokratin fungerar. Och det är centralt. Statsvetenskapens och valforskningens fokus bör vara på hur olika system fungerar. Mikrostudier av väljarbeteende är naturligtvis också viktiga och en förutsättning för olika mer systemorienterade undersökningar, men valforskningen kan inte stanna vid mikrostudier.

De centrala statsvetenskapliga frågorna gäller systemnivån, inte hur olika individuella medborgare beter sig och varför. Därmed inte sagt att studier av väljarbeteende är överflödiga. De är en mycket avgörande del i en större helhet som handlar om hur olika politiska styrsystem skall utformas. Syftet är att få ökad systemkunskap och att få underlag för samhällelig ingenjörskonst. Målet är att få tillgång till kunskap för att kunna bygga system med en maximal effekt på olika normativt ”goda” och eftersträvarvärda samhällsmål. Men mikro och makro hänger ihop. Flernivåanalyser är nödvändiga, liksom kopplingen till olika normativa mål som har att göra med det goda samhället.

DET GODA SAMHÄLLET

Statsvetenskaplig forskning, inklusive valforskningen, är inget självändamål. Syftet kan inte bara vara att söka sanningar för sanningarnas skull. Syftet med forskningen måste också vara att bidra med kunskap som kan göra det möjligt att bygga det goda samhället (Holmberg 2009). Störvulna tankar av detta slag ligger bakom The Quality of Government Institute (QoG) vid Göteborgs universitet som valforskningsprogrammet samarbetar med sedan några år tillbaka.⁸ QoG-institutet liksom Valforskningsprogrammet bygger idag upp och arbetar med stora internationella databanker för att kunna genomföra systematisk jämförande studier av olika systems uppbyggnad och effekter.

Det räcker inte att teoretisera och spekulera om hur olika system kan och bör utföras. Och det räcker inte med fallstudier även om de också är viktiga. Om man vill kunna generalisera krävs stora jämförande studier med många olika fall. Och sådana studier är möjliga idag med data från över hundra stater, ibland till och med från två hundra. Vi kan idag empiriskt pröva hur olika system *de facto* fungerar och sedan göra

bärkraftiga generaliseringar. Vi behöver inte längre bara drömma om det goda samhället och den goda demokratin. Vi kan numera evidensbaserat pröva oss fram. Det är en helt ny värld för statsvetenskapen och för valforskningen.

SYSTEMEFFEKTER

De fåtaliga exempel vi hittills har inom Valforskningsprogrammet på jämförande systemstudier lever naturligtvis inte ännu upp till dessa högtflygande planer. De mest ambitiösa försöken som gjorts återfinns i Holmbergs och Oscarssons *Väljare* (2004). Men vi har helt klart börjat fästa större vikt vid analyser av system och kopplingen mellan mikrobeteende och makrofunktionalitet. Systemjämförande studier har exempelvis gjorts när det gäller väljares uppfattningar av partiavstånd och kännedom om kandidater, när det gäller medborgares subjektiva känsla av att vara representerade och väljares uppfattning om de politiska partiernas nödvändighet (Dahlberg 2009, Holmberg 2003, 2006, 2009). Villkoren för och effekterna av den partibaserade representativa demokratin har stått i fokus. Detsamma kan sägas om flera av de systemjämförande undersökningar vi genomfört i samband med EUP-valen. EU:s demokratiunderskott handlar bland annat om valsystem och politisk representation – och om valen handlar om det de bör handla om, det vill säga EU-frågor (Oscarsson & Holmberg 2006, Holmberg 1999).

Stora systemjämförande studier har också gjorts när det gäller effekter av partiledares popularitet på väljarnas röstande. Resultaten visar på begränsade effekter, speciellt i det mycket partidominerade Sverige (Holmberg & Oscarsson 2004). Personifiering av politiken överdrivs ofta i medierna (Karvonen 2009).

Ytterligare ett exempel på systemjämförande undersökningar är Lena Wängneruds kring kvinnorepresentation och könsrelaterad åsiktsbildning. På detta område är effekter av olika valsystem mycket stora (Wängnerud 2009, Wide 2006).

Ett nytt framväxande forskningsområde med starka komparativa inslag och synliga systemeffekter är studier av partiers vallöften. Till mångas överraskning visar det sig att partier i de flesta fall håller givna löften. Och det gäller inte minst i Sverige. Elin Naurins avhandling *Promising Democracy: Parties, Citizens and Election Promises* är med vid forskningsfronten inom området.

Två komparativa avhandlingar om valadministration förtjänar också att uppmärksammas här. Det handlar om fallstudier i Korea, Sverige och Storbritannien (Choe 1997) respektive i Botswana och Zimbabwe (Darnolf 1997). Valadministrationens utformning är central om vi vill minimera valfusk och nå ”free and fair elections”.

VÄKTARE AV DEN SVENSKA VALDEMOKRATIN

Det är Anders Urbas som i en avhandling från Örebro universitet hävdar att den göteborgska valforskningen har fungerat som en väktare av den svenska valdemokratin (Urbas 2009: 145). Vi har inte diskuterat och klargjort forskningens politiskt-normativa utgångspunkter. Och ”... den bild som målas är ... att tillståndet för den svenska valdemokratin har varit och är gott och att (den svenska) valdemokratin är den politiskt-normativt vettiga och rimliga demokratiska varianten såtillvida att den har varit och är existerande och fungerande.” (Urbas 2009: 17). Det ligger något i Urbas kritik. Diskussioner om normativa utgångspunkter och olika alternativa demokratimodeller har inte tagit mycket plats i de valböcker som Urbas studerar. Fokus har varit på väljarbeteende och empiriska resultat.

Men exempel på analyser med demokratifrågeställningar i centrum finns inom den göteborgska valforskningen. Och det gäller också mer normativt orienterade diskussioner. Ett exempel är Sören Holmbergs bok *Välja parti* (2000) där olika demokratimodeller explicit prövas, ett annat Henrik Oscarssons kapitel *Valdemokratins idealmedborgare* (2006), ett tredje kapitlet *Uppslutning bakom demokratin* från valboken *Väljare* som också rymmer länderkomparativa data (Holmberg & Oskarson 2004).

Dock, de mesta analyserna av demokratiteoretiska frågor finns i Valforskningsprogrammets flernivåstudier av den representativa demokratin. Det viktigaste arbetet här är Peter Esaiassons och Sören Holmbergs bok *Representation from Above* (1996). Den svenska representativa valdemokratin får där en kritisk genomlysning. Representation ovanifrån med klara elitistiska drag är en av bokens slutsatser.

Forskningsprojektet Demokratins mekanismer från tidigt 2000-tal där Peter Esaiasson och Mikael Gilljam ingick i ledningen och där flera valforskare medverkade är ytterligare ett exempel på forskning där normativa och funktionella frågeställningar kring demokratin står i centrum. En av projektets böcker heter *Valets mekanismer* (2006) med Hanna Bäck

och Mikael Gilljam som redaktörer och där cirka hälften av författarna är göteborgska valforskare.

Men Anders Urbas har rätt. Valforskningen kunde än mer ha satt demokratis olika politiskt-normativa utgångspunkter i centrum. Och vi kunde ha varit mer kritiska.

UTMANINGAR

Valforskning med väljarbeteende i centrum står inför en serie utmaningar de närmaste åren. De tre viktigaste är hur teorier och empiriska generaliseringar skall utformas, hur hypoteser och teoretiska modeller skall utsättas för prövning och hur datainsamling skall klaras på väljarnivå. När det gäller den första utmaningen måste valforskningen teoretiska satser mycket mer än idag formaliseras och ges en matematisk form. Flerfaktormodeller kan inte i längden hanteras av det vanliga språket. Mångfald och precision kräver matematik.

Och matematik måste också till om vi skall klara utmaning nummer två, hur modeller prövas empiriskt. Valforskningen måste mer än idag anamma avancerade statistiska analysmetoder för att klara av olika flernivåanalyser och tidsseriestudier. Mer ekonometri behövs; men också mer socialpsykologisk metodologi i experimentform. Kausala mikroprocesser kräver experiment för att kunna testas.

Utmaning nummer tre gäller kvaliteten på de individdata som samlas in via surveymetodiken. Bortfall i form av vägran att delta eller svårigheter att hitta människor har ökat långsamt ända sedan 1950-talet. Än så länge deltar en majoritet av utvalda svarspersoner i SCB:s besöksundersökningar i Sverige. Men om utvecklingen fortsätter är det snart bara en minoritet som ställer upp i valundersökningarna. Då blir frågan vilken tilltro vi sätter till resultaten. Och besöksintervjuer är dessutom mycket kostsamma.

Att övergå till billigare nätmätningar vore en räddning; men tvivelaktigt på kort sikt. Nättillgång och nätvana är fortfarande mycket ojämnt spridda i Sverige. Men det är klart att urvalen kan göras större i nätbase-rade studier och med skickliga vägningar kan vi kanske få fram resultat vi tror på? Man kan bara hoppas på att framtidens människor inte tröttnar på att besvara enkäter på nätet.

Utmaning nummer tre rör valforskningens kärna. Om vi inte i framtiden via frågeundersökningar kan samla in någorlunda tillförlitliga väljardata är den göteborgska valforskningens snart sextioåriga epok över

i Sverige. Utan väljare som talar med oss, ingen göteborgsk valforskning. Åtminstone inte som vi har känt den sedan 1950-talet. Den göteborgska valforskningen har satt väljarna i centrum. Det är bara att hoppas att en sådan forskning skall vara möjlig i framtiden. Att väljare som hittills vill tala med oss forskare.

Noter

- 1 Huvudansvariga forskare för valundersökningarna har varit: Jörgen Westerståhl 1954–1956 (2 undersökningar), Bo Särllvik 1954–1973 (8 undersökningar), Olof Petersson 1973–1976 (2 undersökningar), Sören Holmberg 1979–2009 (15 undersökningar), Mikael Gilljam 1985–1995 (6 undersökningar) och Henrik Oscarsson 2002–2009 (5 undersökningar). För den kommande Valundersökningen 2010 är Henrik Oscarsson och Sören Holmberg huvudansvariga forskare.
- 2 Dock, i samband med Valundersökningen 1973 genomförde Bo Särllvik och Olof Petersson en specialanalys för utredningen om den kommunala demokratin. Publikationen fick namnet *Rikspolitik och lokalpolitik i valet 1973* (SCB 1975).
- 3 Huvudansvariga forskare för Valforskningsprogrammets riksdagsundersökningar har varit: Bo Särllvik 1969 (1 undersökning), Per Anders Roth 1969 (1 undersökning), Sören Holmberg 1969–2006 (8 undersökningar), Peter Esaiasson 1985–1996 (4 undersökningar) och Martin Brothén 1994–2006 (5 undersökningar).
- 4 Valböckerna har haft följande huvudförfattare: Petersson 1977, Holmberg 1981, Holmberg & Asp 1984, Holmberg 1984, Holmberg & Gilljam 1987, Gilljam & Holmberg (red) 1990, Gilljam & Holmberg 1993, Gilljam & Holmberg 1995, Gilljam & Holmberg (red) 1996, Gilljam & Holmberg 1998, Holmberg 2000, Holmberg m.fl. 2002, Holmberg & Oscarsson 2004, Oscarsson & Holmberg (red) 1994, Oscarsson & Holmberg 2006, Oscarsson & Holmberg 2008. Valundersökningen 1976 genomfördes av Olof Petersson med placering i Uppsala. Då genomfördes en speciell väljarundersökning i Göteborg med fokus på kärnkraftsfrågan. Datainsamlingen genomfördes av Sifo under ledning av Hans Zetterberg. Resultaten finns publicerade i boken *Väljarna och kärnkraften* (1977) med Sören Holmberg, Jörgen Westerståhl och Karl Branzén som författare.
- 5 I kronologisk ordning är avhandlingarna: Särllvik 1970, Holmberg 1974, Petersson 1975, Asp 1986, Gilljam 1988, Esaiasson 1990, Oskarson 1994, Bennulf 1994, Roth 1996, Widfeldt 1997, Darnolf 1997, Choe 1997, Hagevi 1998, Eythórsson 1998, Wängnerud 1998, Oscarsson 1998, Håkansson 1999, Kumlin 2002, Brothén 2002, Norén Bretzer 2005, Berg 2007, Martinsson 2009, Dahlberg 2009, Naurin 2009, Solevid 2009.
- 6 Maria Oskarsson är redaktör tillsammans med sociologerna Mattias Bengtsson och Tomas Berglund.

- 7 Ett annat innehållsligt forskningsområde som heller inte högprioriterats inom den göteborgska valforskningen är betydelsen av utrikes- och säkerhetspolitik i valsammanhang. Vad vi vet från de fåtal studier som gjorts är dock att betydelsen hittills varit mycket begränsad. Utrikespolitik har sällan varit politiserad i svensk riksdagsval. I EUP-valen och i EU-folkomröstningarna har läget varit något annorlunda i och med att EU-dimensionen spelat en stor roll för väljarnas röstning, och det har valforskningen nogsamt kartlagt (se t.ex. Gilljam & Holmberg 1996; Oscarsson & Holmberg 2006, Holmberg 2009). Bland de väljarstudier med utrikespolitisk inriktning som gjorts märks främst Olof Peterssons bok *Väljarna och världspolitiken* (1982). På senare år har också i första hand Ulf Bjereld genomfört flera studier på området (se Bjereld och Demker *Utrikespolitiken som slagfält* 1995 och Bjereld 2010). Sedan mitten av 1990-talet följer Bjereld i samarbete med SOM-institutet systematiskt utvecklingen av den svenska NATO-opinionen. Ett annat exempel på utblickande väljarstudier är Ann-Marie Ekengren och Henrik Oscarssons studie *Solidaritet med omvärlden* (1999).
- 8 The Quality of Government Institute grundades 2004 vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg av Bo Rothstein och Sören Holmberg. Det finansieras sedan 2007 i huvudsak av Riksbankens jubileumsfond och leds operativt av Bo Rothstein.

Referenser

ASP, KENT, 1986. *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.

ASP, KENT, 2006. *Rättvisa nyhetsmedier. Partiskheten under 2006 års medievalsvalrörelse*. Göteborg: Institutionen för Journalistik och Masskommunikation.

BENNULF, MARTIN, 1994. *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogus.

BERG, LINDA, 2007. *Multi-Level Europeans*. Gothenburg: Department of Political Science.

BJERELD, ULF & DEMKER, MARIE, 1995. *Utrikespolitiken som slagfält*. Stockholm: Nerenius & Santerus Förlag.

BJERELD, ULF, 2010. "Utrikespolitiken och den svenska valrörelsen", i Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red), *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.ö

BROTHÉN, MARTIN & HOLMBERG, SÖREN (red), 2010. *Folkets representanter*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

BROTHÉN, MARTIN (red), 2003. *Svenska poströstare*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

- BROTHÉN, MARTIN, 2002. *I kontakt med omvärlden. Riksdagsledamöter och internationaliseringen*. Stockholm: SNS förlag.
- CAMPBELL, ANGUS, CONVERSE, PHILIP, MILLER, WARREN & STOKES, DONALD, 1960. *The American Voter*. New York: John Wiley & Sons.
- CHOE, YONHYOK, 1997. *How to Manage Free and Fair Elections: A Comparison of Korea, Sweden and the United Kingdom*. Gothenburg: Department of Political Science.
- DAHLBERG, STEFAN, 2009. *Voters Perceptions of Party Politics – A Multilevel Approach*. Gothenburg: Department of Political Science.
- DAHLBERG, STEFAN, OSCARSSON, HENRIK & ÖHRVALL, RICHARD, 2008. *Förtida röstning i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- DARNOLF, STAFFAN, 1997. *Democratic Electioneering in Southern Africa: The Contrasting Cases of Botswana and Zimbabwe*. Gothenburg: Department of Political Science.
- DOWNS, ANTHONY, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- EKENGREN, ANN-MARIE & OSCARSSON, HENRIK, 1999. *Solidaritet med omvärlden? Biståndsviljan i Sverige 1956–1998*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- ESAIASSON, PETER & HOLMBERG, SÖREN, 1996. *Representation from Above*. Aldershot: Dartmouth.
- ESAIASSON, PETER & HÅKANSSON, NICKLAS, 2002. *Besked i kväll. Valprogrammen i svensk radio och TV*. Värnamo: Fälth & Hässler.
- ESAIASSON, PETER, 1990. *Svenska valkampanjer 1866–1988*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- EYTHÖRSSON, GRETÁR, 1998. *Kommunindelningsspolitik i Island: staten, kommunen och folket om kommunsammanslagningar*. Göteborg: Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS).
- GILLJAM, MIKAEL & HOLMBERG, SÖREN (red), 1990. *Rött, blått, grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.
- GILLJAM, MIKAEL & HOLMBERG, SÖREN M. FL., 1996. *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts juridik.
- GILLJAM, MIKAEL & HOLMBERG, SÖREN, 1993. *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm: Norstedts juridik.
- GILLJAM, MIKAEL & HOLMBERG, SÖREN, 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts Juridik.

- GILLJAM, MIKAEL & HOLMBERG, SÖREN, 1998. *Sveriges första Europaparlamentsval*. Stockholm: Norstedts juridik.
- GILLJAM, MIKAEL, 1988. *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- GRANBERG, DONALD & HOLMBERG, SÖREN, 1988. *The Political System Matters. Social Psychology and Voting Behavior in Sweden and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAGEVI, MAGNUS (red), 2005. *Religion och politik*. Malmö: Liber.
- HAGEVI, MAGNUS, 1998. *Bakom riksdagens fasad*. Göteborg: Akademiförlag/Corona.
- HAGEVI, MAGNUS, 2009. *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland*. Lund: Sekel Bokförlag.
- HEDBERG, PER, 2009. *Valdeltagande i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- HOLMBERG, SÖREN & ASP, KENT, 1984. *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Liber.
- HOLMBERG, SÖREN & ESAIASSON, PETER, 1988. *De folkvalda*. Stockholm: Bonniers.
- HOLMBERG, SÖREN & GILLJAM, MIKAEL, 1987. *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.
- HOLMBERG, SÖREN & MÖLLER, TOMMY (red), 1999. *Premiär för personval*. SOU 1999:92.
- HOLMBERG, SÖREN & NÄSMAN, PER, 2010. *Väljarna i fokus. Sveriges Televisions Vallokalsundersökning*. Stockholm: Sveriges Television.
- HOLMBERG, SÖREN & OSCARSSON, HENRIK, 2004. *Party Leader Effects on the Vote*. Gothenburg: Department of Political Science.
- HOLMBERG, SÖREN & OSCARSSON, HENRIK, 2004. *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- HOLMBERG, SÖREN & WEIBULL, LENNART (red), 2009. *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet.
- HOLMBERG, SÖREN M FL., 2001 *EuropaOpinionen*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- HOLMBERG, SÖREN, 1974. *Riksdagen representerar svenska folket. Empiriska studier i representativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- HOLMBERG, SÖREN, 1981. *Svenska väljare*. Stockholm: Publica/Liber.

- HOLMBERG, SÖREN, 1984. *Väljare i förändring*. Stockholm: Liber.
- HOLMBERG, SÖREN, 1997. "Dynamic Opinion Representation", *Scandinavian Political Studies* 20, s 265–283.
- HOLMBERG, SÖREN, 2000. *Välja parti*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- HOLMBERG, SÖREN, 2003. "Are Political Parties Necessary?", *Electoral Studies* 22, s 287–300.
- HOLMBERG, SÖREN, 2006. "Åsiktsrepresenterad", i Bäck, Hanna & Gilljam, Mikael (red), *Valets mekanismer*. Stockholm: Liber.
- HOLMBERG, SÖREN, 2009. "Candidate Recognition in Different Electoral Systems", i Klingemann, Hans-Dieter (red), *The Comparative Study of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, Sören, 2009. "The Good Society Index", i Yilmaz, Esmer, Klingemann, Hans-Dieter & Puranen, Bi (red), *Religion, Democratic Values and Political Conflict*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- HOLMBERG, SÖREN, 2010. "Dynamic Representation from Above", i Arts, Kees, Deters, Bas & Rosema, Martin (red), *How Democracy Works: Participation and Representation in Modern Societies*. Enschede: University of Twente.
- HOLMBERG, SÖREN, WESTERSTÅHL, JÖRGEN & BRANZÉN, KARL, 1977. *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber.
- HÅKANSSON, NICKLAS, 1991. *Valretorik: om politiskt språk i partipropagandan*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- HÅSTAD, ELIS (red), 1950. "Gallup" och den svenska väljarkåren. Uppsala: Hugo Gebers förlag.
- JOHANSSON, FOLKE, NILSSON, LENNART & STRÖMBERG, LARS, 2001. *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Stockholm: Liber.
- KARVONEN, LAURI, 2009. *The Personalization of Politics*. Colchester: ECPR Press.
- KEY, V. O, 1966. *The Responsible Electorate*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- KUMLIN, STAFFAN, 2002. *The Personal and the Political: How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. Gothenburg: Department of Political Science.
- KUMLIN, STAFFAN, 2006. "Learning from Politics? The Causal Interplay Between Government Performance and Political Ideology." *Journal of Public Policy* 26: 89–114.

- LAZARSELD, PAUL, BERELSON, BERNHARD & GAUDET, HAZEL, 1944, *The People's Choice*. New York: Columbia University Press.
- MARTINSSON, JOHAN, 2009. *Economic Voting and Issue Ownership. An Integrative Approach*. Gothenburg: Department of Political Science.
- MILLER, WARREN & STOKES, DONALD, 1963. "Constituency Influence in Congress." *American Political Science Review* 57, s 45–56.
- NAURIN, ELIN, 2009. *Promising Democracy: Parties, Citizens and Election Promises*. Gothenburg: Department of Political Science.
- NILSSON, LENNART & JOHANSSON, SUSANNE (red), 2007. *Regionen och flernivådemokratin*. Göteborg: SOM-institutet.
- NORÉN BRETZER, YLVA, 2005. *Att förklara politiskt förtroende. Betydelsen av socialt kapital och rättvisa procedurer*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- OSCARSSON, HENRIK & HOLMBERG, SÖREN (red), 2004. *Kampen om euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- OSCARSSON, HENRIK & HOLMBERG, SÖREN, 2006. *Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen (med bidrag av Per Hedberg & Stefan Dahlberg).
- OSCARSSON, HENRIK & HOLMBERG, SÖREN, 2008. *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- OSCARSSON, HENRIK (red), 2001. *Skilda valdagar och vårval*. SOU 2001:65.
- OSCARSSON, HENRIK, 1998. *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar om konfliktstrukturen i partisystemet 1956–1996*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- OSCARSSON, HENRIK, 2006. "Valdemokratins idealmedborgare", i Bäck, Hanna & Gilljam, Mikael (red), *Valets mekanismer*. Stockholm: Liber.
- OSKARSON, MARIA & WÄNGNERUD, LENA, 1995. *Kvinnor som väljare och valda*. Lund: Studentlitteratur.
- OSKARSON, MARIA, 1994. *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, Lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santerus.
- OSKARSSON, MARIA, BENGTTSSON, MATTIAS & BERGLUND, TOMAS (red), 2010. *En fråga om klass*. Stockholm: Liber.
- PETERSSON, OLOF, 1975. *Changes in Swedish Political Behavior*. Gothenburg: Department of Political Science.
- PETERSSON, OLOF, 1977. *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

- PETERSSON, OLOF, 1982. *Väljarna och världspolitiken*. Stockholm: Norstedts.
- ROTH, PER-ANDERS, 1996. *Riket, valkretsen och hemkommunen: lokal och regional representation i den svenska riksdagens sista andra kommare 1969*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- SOLEVID, MARIA, 2009. *Voices from the Welfare State: Dissatisfaction and Political Action in Sweden*. Gothenburg: Department of Political Science.
- SOLLANDER, STAFFAN & ÖHRVALL, RICHARD, 2005. "Den glömda generationen – den röda generationen." *Välfärd* nr 4. Stockholm: SCB
- SÄRLVIK, BO & PETERSSON, OLOF, 1975. *Rikspolitik och lokalpolitik i valet 1973*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SÄRLVIK, BO, 1959. *Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957*. SOU 1959:10.
- SÄRLVIK, BO, 1968. "Partibyten som mått på avstånd och dimensioner i partisystemet." *Sociologisk forskning* I.
- SÄRLVIK, BO, 1969. *Representationsundersökningens forskningsprogram. Relationer mellan väljare och valda på rikspolitisk nivå*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- SÄRLVIK, BO, 1970. *Electoral Behavior in the Swedish Multiparty System* Gothenburg: Department of Political Science.
- TINGSTEN, HERBERT, 1937. *Political Behavior: Studies in Election Statistics*. Stockholm: P S King & Son.
- URBAS, ANDERS, 2009. *Den svenska valforskningen. Vetenskapande, demokrati och medborgerlig upplysning*. Örebro: Örebro Studies in Political Science.
- WESTERSTÅHL, JÖRGEN & JOHANSSON, FOLKE, 1981. *Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativt folkstyre*. DsKn 1981:12.
- WESTERSTÅHL, JÖRGEN & SÄRLVIK, BO, 1955. *Svensk valrörelse 1954. Två lokala studier. Arbetsrapport I*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- WESTERSTÅHL, JÖRGEN & SÄRLVIK, BO, 1957. *Svensk valrörelse 1956. Arbetsrapport I: Intervjuundersökningen*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- WESTERSTÅHL, JÖRGEN, 1970. *Ett forskningsprogram. Den kommunala självstyrelsen. Del 1*. Stockholm: Almqvist & Wicksell.
- WIDE, JESSIKA, 2006. *Kvinnorepresentation i ett jämförande perspektiv – nationellt och lokalt*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen.

WIDFELDT, ANDERS, 1997. *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960–1994*. Gothenburg: Department of Political Science.

WÄNGNERUD, LENA, 1998. *Politikernas andra sida: om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

WÄNGNERUD, LENA, 2009. "Women in Parliament. Descriptive and Substantive Representation." *Annual Review of Political Science* 12, s 51–69.